

MATERIALES PER A LA HISTÒRIA DE L'EDUCACIÓ A REUS: 1810-1833 (1)

Pere Anguera

Les notes que segueixen no pretenen compondre, en absolut, la història de l'educació a Reus durant el regnat de Ferran VII. Són simples materials per ajudar a formar-la, majoritàriament la transcripció de fitxes de treball. Hi ha massa feina a fer encara i masses racons a escorcollar, com per a gosar intentar una visió interpretativa i articulada. De totes maneres hi ha dos fets que es comencen a fer notar en aquests apunts: la voluntat de culturalització endegada per la ciutat (consistori i veïns de forma particular) i el ferri control que damunt de la cultura i els seus mitjans de transmissió exercia l'església.

1810.— Fra Joan Hortet, mestre d'estudiants de l'orde de sant Agustí, ex-catedràtic de matemàtiques i filosofia al col·legi conciliar de Tarragona, "considerando la numerosidad de Gentes i la brillantez de esa Villa, deseosa de ser útil a la Pátria", s'ofereix per venir a "enseñar a muchachos de discreción los Elementos de Matemáticas y Geografía para el manejo de los Mapas y conocimiento del Mundo", coneixements que creu útils a militars i comerciants. No demana cap jornal, sinó el permís "para obtener mensualmente algo de los Pudientes a fin de poder subsistir con una decencia regular, queriendo enseñar a los pobres que se presenten sin interés alguno". A més ensenyaria als més aptes o interessats, física aplicable a l'artilleria i a tots "noticia histórica de los Reyes de España". El document va datat el 27 de juliol a la Selva del Camp (2).

1811.— Segons un recompte de població efectuat a escala local en aquest any, hi havien a Reus 10 mestres (3).

1812.— El 16 de desembre «Jaume Segobi i Balart, mestre de primeres lletres de la Vila de Reus», es queixa que des de la mort quatre anys endarrera del mestre titular, Joan Solanellas, ell que era el suplent s'ha hagut de fer càrrec de la feina, sense que el seu sou fos incrementat, ni es nomenés cap suplent, Demana li passin el sou de Solanellas ja que degut a la guerra, "abunda de deixebles, que a vegades arriba a 200", sense rebre d'ells cap mena de gratificació (4).

1814.— És ara per ara impossible d'escatir el que significà el final de la guerra del francès, amb la conseqüent persecució dels mestres liberals, per l'estructura educativa. Un exemple pot ser simptomàtic. Alexandre Garcia, segons un anunci publicat en la premsa coetània (5), mestre en les tres nobles arts (llegir, escriure i comptar) s'instal·lava a Reus a començaments del 1814, en el carrer de sant Esteve. En redactar, ell mateix, anys més tard, un catàleg de mèrits professionals se situa el 1813 a Gràcia, el 1817 a Falset i fins passat el 1823 no confessa cap docència reusenca (6), el que podria denotar interès en amagar un període de la seva vida, o un parèntesi breu que es creia innecessari d'esmentar.

1819.— En les classes que regentaven els franciscans en el seu convent reusenc, s'hi impartia "leer en los tres idiomas catalán, castellano y latín", ortografia, aritmètica, geografia, cronologia, història sagrada i catecisme. Al final del curs es feia un complex examen públic (7).

1820.— El 3 de juny l'ajuntament acordà crear una escola gratuïta de dibuix, "en una de les salas de la casa Harinera". Tenien dret a assistir-hi tots els majors de 9 anys que sabessin llegir i escriure (8). El 12 d'octubre s'acordà concedir-hi l'ingrés a "las señoras de 10 años arriba", en el mateix local i també de forma gratuïta. El responsable de les dues classes era Miquel Beringola que havia de cobrar una pesseta de jornal (9). L'11 de setembre el consistori decidí convocar nombrosos premis per als alumnes (10). L'escola degué prendre impuls, almenys això sembla indicar el fet que el 10 de gener de 1822 s'acordí la renovació del sou de Beringola, passant a cobrar conjuntament ell i el seu fill que feia d'ajudant 262 lliures anuals. Aquest any les classes eren diàries, d'11 a 12 del matí les noies i de 6 a 8 de la tarda els nois (11).

1821.— Segons la resposta a una enquesta oficial hi ha "dos solas escuelas gratuitas de leer, escribir y contar y tres Aulas de gramática", amb professors mal pagats. Els carmelites i els franciscans feien també classes gratuïtes i hi havien 13 professors particulars. Del conjunt de l'educació, segons el consistori "es imposible formarse una idea de su decadencia y mal estado", motiu pel qual demanaven ajuda a l'estat. El total d'alumnes era de 1.300 en les escoles primàries, 100 de gramàtica i retòrica i 160 nois i 80 noies en les de dibuix gratuït de "Miquel Beringola y su hermano político que se ofrecieron gratis a su enseñanza" (12).

El 25 de setembre de 1821 es presentaren davant del consistori municipal els reverends Pelegrí Gual i Baltasar Pàmies, "presbiteros secularizados", que demanaven permís per a dedicar-se "a la enseñanza de la Gramática Española y latina, Retórica y también explicar a los alumnos dos veces semanalmente el sabio código que felizmente nos rige" i ocupar-se "de la escuela pública de este referido pueblo" amb "solamente con dos terceras partes de la dotación que V. S. tiene señalada a los actuales Preceptores de la mencionada escuela". Davant la proposta (en la que convé destacar la total absència del català i de la religió com assignatures a professar i l'esquirolisme de la rebaixa del sou) i ja que el 1817 s'havien suprimit per acord municipal les escoles de primeres lletres s'acorda atorgar-los-hi, amb la condició de que es responsabilitzessin també de les classes de gramàtica i retòrica. Així mateix s'havien de comprometre a "extender y redactar las representaciones, recursos y otros papeles, que les encargue el ayuntamiento tanto para dirigir a quienes se ofrezca, como para dar a la imprenta" (13). El 10 de juny de 1823 Pelegrí Gual dimiteix de "preceptor de gramática de esta villa", per haver estat nomenat capellà de la milícia de Tarragona. La seva vacant fou atorgada al reverend Gaspar Freixas, lector de filosofia (14).

1822.— Un anunci publicat en el mes d'octubre feia saber la creació de la primera escola netament ideologista de Reus: "Aviso: A los primeros de octubre del corriente año se abrirá una escuela constitucional de enseñanza mutua en la que se enseñará a leer, escribir y contar, el catecismo de la religión y constitución, sujetándolo a exámenes públicos siempre que sea del beneplácito del Magnífico Ayuntamiento constitucional. Cualquiera que quiera llevar alumnos a dicha escuela que acuda a esta oficina que darán razón". La nota anava signada per "El amigo de la instrucción pública" (15).

Uns dies més tard una altra nota n'ampliava els detalls. El centre d'informació estava situat en el raval de santa Anna 81 (el local de l'escola?). Detalla de nou que s'hi ensenyaria de llegir, escriure, doctrina, aritmètica i gramàtica castellana. Fa constar, i és un testimoni indirecte de la corrupció ja existent aleshores, que en l'escola no es vendrien llibres ni cap altre estri escolar per no caure en la fàcil temptació d'obtenir petits guanys i anuncia que que sols faran festa els diumenges i els dies en que estigui prohibit treballar. Segons diu el mateix comunicat, signat per "El liberal", el sistema emprat en l'escola havia permès a Madrid aprendre a llegir correctament en el termini d'un mes (16). L'intent d'aquesta escola, que no sabem si va reeixir, va merèixer l'elogi de "El filantrópico", que afirmava que amb la "enseñanza mutua" es feia possible la creació d'un medi cultural que conduïa a l'aparició d'una nova capa de lectors (17).

1823.— En rèplica al projecte oficial el municipi reusenc redactà una petició perquè la "Universidad de segunda enseñanza" s'establís a Reus i no a Tarragona. Hi ha una rica argumentació a favor i en contra de les respectives propostes (18). En el seu manifest autobiogràfic J. Llorc parla referint-se als anys del trienni del catecismo político que nos hacían decorar en las escuelas (19). Nota aclaridora quant al contingut, però gens per a la tècnica educativa.

1825.— En un possible intent clarificador l'ajuntament exigí als 18 mestres instal·lats a Reus, amb un termini de 3 dies de temps, la presentació dels documents acreditatius dels seus coneixements (20). En la mateixa línia podria estar la redacció d'un interessant reglament de les escoles públiques en 42 articles (21).

1826.— Amb un imprès en castellà, "Aviso al público", l'ajuntament convocà un concurs per a cobrir la vacant del «preceptor de gramática y su ayudante», amb el sou de 3.500 rals anuals el primer i 3.000 i casa el segon, amb el dret de cobrar una pesseta mensual als alumnes rics, mentre l'ensenyament fóra totalment gratuït pels reconeguts com a pobres pel municipi. El concurs s'havia de celebrar el 22 d'octubre a l'ajuntament i els opositors, segons el cartell aprovat pel consistori el 2 de setembre, havien de presentar un document en el "que conste haber manifestado siempre muy decidida y firme adhesión a los imprescindibles derechos de la Soberanía y de nuestra Religión Sacrosanta" (22).

L'examen tingué lloc com era previst el dia 22. El tribunal l'integraven el prior de sant Pere Andreu Marimon, Anton Marcó capellà de la mateixa parròquia, el lector del convent de sant Francesc i altres frares, advocats i gent il·lustrada del poble. Es presentaren a la prova quatre candidats. Primer feren exàmens orals de mitja hora cada un i després un dictat en "español" que havien de traduir al llatí. Les places foren atorgades a Josep Botet i Vila i Mateu Batlle (23).

Em sembla simptomàtic el buidat de la documentació aportada pels dos guanyadors.

Botet, de vegades Botets, es confessa fill d'Amer, en el Principat de Catalunya. El 29 de novembre de 1800 vivia a Madrid on demanà de ser examinat de preceptor de gramàtica, prova que superà, obtenint la corresponent autorització per obrir una escola en l'indret on vulgués. El 1794 havia aprovat la lògica, el 1796 el primer de dret, el 1797 el segon i el 1796 el degà i el cabilde de la catedral de Sevilla el nomenaren mestre de primer i segon de gramàtica en el seminari. Botet aportà el testimoni de Pere Joan Larroy i Lassala, canonge de Tarragona, inquisidor degà de Mallorca i rector del real estudi i seminari de la darrera ciutat, conforme el 1806 hi fou nomenat catedràtic de llatí amb gran satisfacció de tothom tant "en el ramo de literatura, como en la instrucción cristiana". el doctor en teologia Antoni Cabrer de la ciutat de Mallorca li lliura un certificat de bona conducta moral i ideològica i de la religiositat de Botet de qui diu que no se sap "se haya asociado con los perversos". El notari Bartomeu Socias dóna fe que s'ha presentat a la Junta de purificació. El doctor Antonio Sánchez Boqueriza, capellà de la universitat de Sevilla confirma que es graduà com a batxiller en filosofia en aquella ciutat el 30 de setembre de 1795 després de ser examinat per tres catedràtics oralment durant tres quarts d'hora, el títol, diu, li fou expedit per unanimitat (24).

El barceloní Mateu Batlle, segons certifica l'ajuntament de la Jonquera, estigué en aquella ciutat quatre anys com a mestre de llatí amb gran satisfacció de tothom i mostrant «sus buenas máximas y sanas opiniones religiosas y políticas». El rector del mateix poble confirma la seva religiositat i "las sanas opiniones de adhesión a los justos derechos de la Sobiranía", és a dir, el seu absolutisme recalitrant, com en el cas de Botet (25).

Tal volta m'he excedit entretenint-me en aquest afer, però em sembla significatiu de la forma d'actuació i de depuració a les acaballes de l'antic règim. De totes maneres, malgrat les oposicions, les places no deuriem ser segures del tot. Mateu Batlle tornà a guanyar el càrrec d'ajudant de preceptor el 23 de març de 1833, quan s'hi presentà com únic candidat (26). En canvi Josep Botet, que consta com a catedràtic de la segona aula de llatinitat, presentà la seva dimissió el 6 de novembre de 1830, a favor de Joan Riera "por la veneración y respeto que profesa a un Sacerdote y Ministro del Altísimo", amb la condició de recuperar el càrrec en cas de mort o de renúncia de Riera (27). Aquesta anècdota confirmaria la seva ideologia apostòlica.

1828.— Segona la resposta municipal a una enquesta hi havien dos mestres de llegir que cobraven cada un 150 lliures a l'any, les places havien estat dotades amb aquest salari el 1780. El 1828 una de les dues estava vacant i Pere Joan Balsells acupava l'altra de forma interina des de 1826. Els dos mestres de comptar i escriure

cobraven 250 lliures a l'any des de 1780. Els titulars n'eren Ramon Camí des del 1782 i Jaume Segovi (o Segobi) des del 1792. Com a llibres de text utilitzaven per la doctrina el catecisme editat pel bisbat, per les classes de lectura unes "Cartillas metódicas" editades per Camí el 1800 i refetes i reeditades el 1824, "Los interrogatorios del Catecismo de Fleuri, El amigo de los niños y las lecciones escogidas". Per escriure el manual de Camí que seguia "El arte de escribir" de Torío, i per "la enseñanza de contar, se siguen dos tomos de aritmética mercantil que el mencionado Camí publicó en el año de 1802" (28).

Salvador Clariana va crear el 1828 la "Reunió filharmònica" que s'instal·là a la casa Dimas. Durant els nous anys que durà la seva activitat s'hi donaven classes i s'oferien concerts i recitals, vocals i instrumentals. En la serenata que oferí a Llaurader el 1833 hi participaren 35 instruments i 46 cantants (29). El 22 de juliol de 1828 es creà la junta municipal inspectora de les escoles de primeres lletres composta per l'alcalde major Ambrosio de Eguia, el prior Andreu Marimon, el síndic procurador Magí Iglésias, el personer Josep Rosselló Aleu i el prebender de sant Pere, Antoni Marcó (30). Aquest any, 1828, segons recordava Gras, el prior obligava als escolars a assistir a les funcions religioses en formació i els penons propis (31).

1829.— El 22 de juny professaven a Reus 3 mestres amb plaça guanyada per oposició, 5 amb títol reial i 19 "sin título ni autorización" (32). Per normalitzar la situació l'ajuntament proposava el 17 de desembre que 10 dels mestres que exercien sense cap títol fossin reconeguts oficialment (33).

1830.— El 30 de setembre el total dels nois que assistien a classe era:

Càtedra de gramàtica llatina	99 alumnes.
Escola Pau Pujol	53 alumnes
Escola Josep Vallés	65 alumnes
Escola Josep A. Negre	55 alumnes
Escola Ramon Ferrer	60 alumnes
Escola Marià Rius	59 alumnes
Escola Pau Navarro	49 alumnes
Escola Ramon Camí	85 alumnes
Escola Pere Joan Balsells	120 alumnes
Escola Pere Magriñà	36 alumnes
Escola Francesc Negre	44 alumnes
Escola Francesc Foguet	50 alumnes
Escola Josep Segobi	62 alumnes
Escola Jaume Segobi	68 alumnes
Escola Josep Raul	12 alumnes
Escola Joan Girvés	46 alumnes
Escola Josep Anguera	26 alumnes (34).

El 20 d'octubre el total era:

	escoles	alumnes
nois	15	890
noies	37	1.124
càtedres de llatinitat	2	99
Total	54	2.113 (35), del que resulta una població escolar femenina superior a la masculina.

Pel 23 d'octubre es convocà un nou concurs per cobrir la plaça d'ajudant del preceptor de gramàtica. El tribunal estava copat pels eclesiàstics. El presidia el prior Andreu Marimon i l'integraven els prebenders Antoni Marcó i Francesc Freixa i el predicador franciscà Esteve Roig. Foren invitats a assistir a l'acte els abats dels convents reusencs amb tots els frares que volguessin. El dia 20, sense especificar-ne el motiu, dimitiren del càrrec en el tribunal Marcó i Freixa, que foren substituïts pels priors dels carmelites i dels paüls, Esteve de los Reyes i Jaume Vehil, respectivament. A l'acte que era públic hi assistiren capellans, frares, nobles i senyors. Els candidats eren tres, el mossèn barceloní Joan Riera, Josep Sarret "natural de Err Reyno de Francia residente en Tarragona" i el dr. Francesc Batalla i Casals de Reus, cursant de filosofia. Com en el concurs anteriorment ressenyat hagueren de presentar documents acreditatius de la seva bona conducta i d'adhesió al rei i la religió. Les proves s'afectuaren de forma individual i separada. Els feren diverses preguntes i hagueren d'exposar una lliçó, amb un temps total de tres quarts d'hora. Després hagueren de traduir "una lección ûesta en idioma español" al llatí. Riera i Sarret treieren la qualificació d'excel·lent i Batalla la de "mediano". La plaça amb un sou anual de 3.000 lliures i casa fou atorgada a mossèn Riera (36).

1831.— En les escoles municipals gratuïtes regentades per les monges de l'hospital hi assistien el 15 de gener:

Classe de punta de coixí	40 alumnes
Classe de brodat	36 alumnes
Classe de cosir i tallar	73 alumnes
Classe de 1 de mitja	150 alumnes
Classe de 2 de mitja	125 alumnes
Classe de 3 de mitja	130 alumnes
Total	554 (37).

NOTES

- (1) En aquesta comunicació continuo la línia informativa continguda a "*Educació i cultura a Reus el tercer terç del segle XIX*", a les actes del III col·loqui, pàgs. 85-88, on errors de compaginació fan incompreensible alguna estadística i els apartats de cultura del meu llibre "*La burgesia reformista*", (Reus 1980), pàgs. 31-35, 61-65 i 185-200 especialment. Vegeu també "*El Centre de Lectura. Una institució ciutadana*", Barcelona 1977, 218 pàgs.
- (2) Arxiu històric municipal de Reus. "*Instrucció pública 1640-1872*", doc. 22.
- (3) Actes municipals, 1811. Fols. 191-219.
- (4) Loc. cit. nota 2, doc. 23.
- (5) "Periódico político y mercantil de la villa de Reus", núm. 33, del 2-II-1814, pàg. 132.
- (6) P. Anguera: "*Educació...*", pàg. 87 i nota 8.
- (7) Loc. cit. nota 2, doc. 111. Programa imprès del 1819, pàgs. 1 i 4-8.
- (8) Actes municipals, 1819-1820. Fol. 147.
- (9) Id. fol. 231.
- (10) Id. fol. 239.
- (11) Actes municipals, 1821-1824. Fol. 177r. Vegeu anotació del 1821 a infra.
- (12) Loc. cit. nota 2, doc. 30. No lliga la referència a Beringola amb la que dona la notació anterior.
- (13) Actes municipals, 1821-1824. Fols. 132r-133r.
- (14) Id. fol. 300.
- (15) "Diana constitucional, política y mercantil de la villa de Reus", núm. 73, del 17-IX-1822, pàg. 4.
- (16) Id. núm. 78, del 29-IX-1822, pàgs. 3-4.
- (17) Id. núm. 72, del 15-IX-1822, "Variedades", pàgs. 3-4. La publicació de l'elogi abans de la de l'anunci sembla indicar la connexió dels responsables de la revista i de l'escola.
- ((18) Loc. cit. nota 11, fols. 276-280. Deixo per un altre moment l'anàlisi detallada de les argumentacions.
- (19) J. Llorc: "*Manifiesto y breve bosquejo de la vida política del.. escrita por el mismo*", Reus, 1841. pàg. 4.
- (20) Actes municipals, 1825-1828 i 1830, fol. 27r. Hi ha la relació nominal dels mestres.
- (21) Loc. cit. nota 2. Doc. 36. Deixo per un altre moment l'anàlisi i transcripció.
- (22) Loc. cit. nota 20. 79-81.
- (23) Id. fols. 86-87r.
- (24) Id. fols. 91-97.
- (25) Id. fols. 99-100.
- (26) Actes municipals, 1832-1834 i 1836, fol. 57. A loc. cit. nota 2, doc. 53 hi ha tota la documentació de Batlle i del segon concurs.
- (27) Actes municipals, 1825-1828 i 1830, fol. 301r. Vegeu també l'anotació de 1830.
- (28) Loc. cit. nota 2, doc. 39.
- (29) P. Gras: "*Reus en el reinado de Fernando VII*" a "El eco del Centro de Lectura", núm. 34, del 19-X-1879, pàg. 3.
- (30) Loc. cit. nota 27, fols. 224-224r.
- (31) Gras, loc. cit. núm. 36, del 2-XI-1879, pàg. 2.
- (32) Loc. cit. nota 2, doc. 44.
- (33) Id. doc. 45.
- (34) Id. doc. 46.
- (35) Id. doc. 47.
- (36) Loc. cit. nota 27, fols. 283-286r.
- (37) Loc. cit. nota 2, doc. 50. A id. doc. 54 hi ha les notes biogràfiques dels 13 mestres en exercici el 1833. A id. doc. 55 és un interessant manuscrit de tres folis datat el 1833, "Reflexiones sobre el estado de las escuelas de primeras letras de la villa de Reus", que per falta d'espai deixo de comentar.